

شرح قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

محمد رضا یزدانیان (مدیرکل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح)

(قسمت هفتم)

ماده (۳۳): نظامیان زیر که تعداد آنان حداقل سه نفر باشد شورش کننده محسوب و به ترتیب ذیل محکوم می‌شوند:

الف _ نظامیان مسلحی که با تبانی یا به صورت دسته جمعی از اطاعت فرماندهان یا رؤسای خود سرپیچی کنند، چنانچه مصداق محارب نباشند هر یک به حبس از سه تا پانزده سال.

ب _ نظامیانی که در ارتباط با خدمت به صورت دسته جمعی و با سلاح گرم یا سرد به جان یا مال یا ناموس مردم یا اموال عمومی تعدی یا تجاوز نمایند، چنانچه محارب محسوب نشوند به حبس از سه تا پانزده سال.

ج _ نظامیان مسلحی که به منظور دستیابی به اهداف شخصی، صنفی و گروهی و یا به منظور بهره‌مندی از مزایا و امتیازات یا علیه تصمیمات قانونی مسئولان و نظایر آن در یگان‌های نظامی یا در هر محل دیگر اجتماع، تحصن یا اعتصاب نموده و یا به هر نحوی موجب اخلاف در نظم شوند به حبس از سه تا پانزده سال.

د _ چنانچه مرتکبان جرایم فوق غیرمسلح باشند به حبس از شش ماه تا سه سال. تبصره: هرگاه یک نفر از مرتکبان جرایم فوق در یک اقدام گروهی مسلح باشد کلیه افراد حسب مورد به مجازات بندهای "الف"، "ب" و "ج" این ماده محکوم خواهند شد.

شرح ماده:

الف) موضوع جرم "شورش" است. شورش در لغت به معنای آشفتگی، فتنه و غوغا و شوریده به معنای آشفته، منقلب و پریشان حال آمده است.^(۱)

شورش در اصطلاح نظامی به معنای نافرمانی و سرپیچی از دستورات و اوامر فرماندهی و یا خارج شدن از اطاعت سلسله مراتب فرماندهی می‌باشد.

ب) مرتکب جرم: مرتکب جرم نظامیان هستند و منظور از نظامیان «کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح، ارتش، سپاه، وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته آنها، کارکنان ناجا، کارکنان وظیفه، محصلان ن.م، و کسانی که به‌طور موقت در خدمت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران هستند و طبق قوانین استخدامی ن.م، در مدت مزبور از اعضای نیروهای مسلح محسوب می‌شوند.» است.

ج) حد نصاب لازم برای تحقق عنوان "شورش" حداقل سه نفر می‌باشد. در صدر ماده تصریح شده که نظامیان زیر که تعداد آنان حداقل سه نفر باشد شورش کننده محسوب می‌شوند. قانون دادرسی و کیفر ارتش حد نصاب لازم را حداقل هشت نفر عنوان و برای مرتکبین مجازات اعدام تعیین کرده بود و در مواردی که تعداد مرتکبین به حد نصاب مزبور نمی‌رسید حسب مورد مجازات حبس دائم یا حبس جنایی درجه یک تا ده سال در نظر گرفته شده بود. قانون مجازات جرایم ن.م، سال ۷۱ نیز حدنصاب لازم را حداقل سه نفر پیش‌بینی کرده بود.

د) عنصر مادی جرم:

رکن مادی یا اقدامات و عملیات اجرایی بزه که حسب مورد به صورت فعل مادی مثبت یا ترک فعل محقق می‌شود، از سه قسمت تشکیل می‌گردد:

۱) سرپیچی از اطاعت فرماندهان یا رؤسا با تبنانی یا به صورت دسته جمعی:

۱-۱: تبنانی در لغت به معنای با هم سازش کردن و هم‌دست شدن برای اقدام به امری آمده است.^(۳) منظور از تبنانی در این ماده تصمیم یا توافق یا هماهنگی بین حداقل سه نفر جهت سرپیچی و نافرمانی از اطاعت فرماندهان یا رؤساست.

در مواد (۶۱۰) و (۶۱۱) قانون مجازات اسلامی، تبنانی دو نفر یا بیشتر جهت ارتکاب جرم بر ضد امنیت داخلی یا خارجی یا علیه اعراض یا نفوس یا اموال مردم جرم تلقی شده است.

۱-۲: با عنایت به اینکه نتیجه تبنانی جهت ارتکاب جرم معمولاً به صورت جرایم متشکل، سازمان یافته، شبکه‌ای و گروهی نمایان و آشکار می‌شود؛ بنابراین، تدبیر مقنن یا اتخاذ سیاست کیفری مبنی بر برخورد سریع و قاطع با تبنانی‌کنندگان به خصوص در سازمان‌های نظامی و انتظامی که تحکیم مبانی نظم و انضباط نقش اساسی و بنیادی و زیرساختی را دارد کاملاً موجه و قابل پذیرش می‌باشد.

۱-۳: موضع اتخاذ شده از سوی نظام‌های کیفری مختلف راجع به مجازات کردن تبنانی بین دو یا چند نفر برای ارتکاب جرم را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: برخی مانند "قانون عقوبات سوریه" و "قانون جزای هلند" تنها تبنانی برای ارتکاب جرایم علیه امنیت را جرم شناخته‌اند و برخی مانند "قانون عقوبات مصر" و "قانون حقوق جزا" مصوب سال ۱۹۷۷ م، انگلستان، تبنانی برای ارتکاب همه جرایم را واجد وصف مجرمانه دانسته‌اند و در نظام کیفری ایران برخورد بینابین پذیرفته شده است؛ و مطابق آن، هرچند تبنانی برای ارتکاب همه جرایم واجد وصف مجرمانه تلقی گشته است، لیکن شرایط تحقق این جرم در صورتی که قصد ارتکاب جرایم علیه امنیت وجود داشته باشد سهل‌تر و مجازات آن بیشتر می‌باشد.^(۳)

۱-۴: اطاعت در لغت به معنای "فرمانبرداری" و سرپیچی نیز مقابل آن و به معنای "نافرمانی یا فرمانبرداری نکردن" است. در اصطلاح نظامی "اطاعت می‌شود" به معنای جواب صحیح به دستورات فرمانده مسئول برای این که به وی اطلاع داده شود که پیام دریافت و فهمیده شد و اجرا خواهد شد، آمده است.^(۴)

۱-۵: در بند "الف" تصریح شده نظامیان مسلحی که با "تبنانی" یا "به صورت دسته جمعی" از اطاعت فرماندهان یا... باتوجه به صدر ماده، رعایت حد نصاب (حداقل سه نفر) برای تبنانی یا اقدام دسته جمعی بدون تبنانی ضروری است و تفاوت آن در این است که اقدام دسته جمعی ممکن است به صورت اتفاقی و بدون تبنانی قبلی باشد؛ مثلاً در یک زمان واحد گروهی از نظامیان از اطاعت فرماندهی سرپیچی کنند.

۲) تعدی یا تجاوز به جان یا مال یا ناموس مردم یا اموال عمومی به صورت دسته جمعی.

۱-۲: تعدی یا تجاوز به جان یا مال یا ناموس مردم یا اموال عمومی باید در ارتباط با خدمت باشد تا مشمول مقررات ماده شود. البته بهتر بود مقتن از عبارت "حین خدمت یا در ارتباط با آن" استفاده می‌کرد، مانند مواد (۴۵)، (۴۷)، (۴۸)، (۵۰) و (۵۲) همین قانون.

۲-۲: "تعدی" در اصطلاح جزایی به معنای اخذ مال یا ایذا و آزار غیر بدون مجوز قانونی آمده است.^(۵)

۲-۳: چنانچه عمل مرتکبین منجر به قتل یا ضرب و جرح افراد یا جرایم ضد عفت و اخلاق عمومی شود، علاوه بر مجازات بزه شورش، حسب مورد به کیفر جرایم ارتكابی مزبور نیز محکوم می‌شوند.

۴-۲: اگر نتیجه تعدی یا تجاوز به اموال مردم جامع شرایط سرقت مستوجب حد باشد مرتکبین به حد سرقت نیز محکوم می‌شوند؛ لیکن اگر عمل مرتکبین در این مورد با سرقت تعزیری تطبیق داشته باشد. به نظر می‌رسد موضوع مشمول مقررات تعدد معنوی گردد.

۵-۲: اموال عمومی اعم است از اموال نیروهای مسلح، وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی، ادارات، سازمان‌ها، نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، مؤسسات وابسته به سازمانهای مذکور، شوراها، شهرداری‌ها، بنیادها و به‌طور کلی اموالی که متعلق حق افراد و مؤسسات خصوصی نیست. البته باعنایت به اینکه در ماده هم به اموال مردم اشاره شده و هم به اموال دولتی، پس در این مورد ثمره عملی بر تمییز و تفکیک اموال خصوصی از اموال عمومی مترتب نیست.

۶-۲: حد نصاب مذکور در صدر ماده، یعنی "حداقل سه نفر" جهت تطبیق موضوع بند "ب" با عنوان شورش ضروری است.

۳) اجتماع، تحصن و اعتصاب به منظور دستیابی به اهداف شخصی، صنفی و گروهی و یا به منظور بهره‌مندی از مزایا و امتیازات یا علیه تصمیمات قانونی مسئولان و نظایر آن.

۱-۳: مقررات بند "ج" تأسیس جزایی جدیدی است که در قانون دادرسی و کیفر ارتش و قانون مجازات جرایم ن.م، سال ۷۱ سابقه تقنینی نداشته است.

۲-۳: حد نصاب مذکور در صدر ماده، یعنی "حداقل سه نفر" جهت تحقق عناوین مذکور در بند "ج" ضروری می‌باشد.

۳-۳: باعنایت به اینکه قوام، اقتدار و صلابت نیروهای مسلح متکی به تحکیم مبانی نظم و انضباط می‌باشد. بنابراین، مقنن به منظور حفظ انتظام سازمانهای نظامی و انتظامی و حراست از این رکن بنیادی و اساسی، هرگونه اعمال و رفتاری از قبیل اجتماع، تحصن، اعتصاب و غیره را که به نحوی از انحا موجب اختلال در نظم یگان‌های نظامی و انتظامی می‌شود ممنوع و مرتکبین را مستوجب تعقیب کیفری دانسته است.

۴-۳: اعمال مذکور در بند "ج" «اجتماع، تحصن و اعتصاب» حصری نبوده و از باب تمثیل می‌باشد. عبارت "و یا به هر نحوی موجب اختلال در نظم شوند" مؤید این نظر است.

۵-۳: ارتکاب اعمال مذکور در بند "ج" در خارج از محل یگان نیز مشمول مقررات ماده می‌شود. به عبارت دیگر، تفاوتی نمی‌کند که اعمال مصرحه در بند "ج" یا نظایر آنها در یگان‌های نظامی و انتظامی صورت گیرد یا در خارج از محل یگان.

۶-۳: در مواد (۱۳۲) و (۱۳۹) آیین‌نامه انضباطی ن.م، شکایت به صورت اجتماع یا دسته جمعی ممنوع دانسته شده است. ضمن اینکه برابر مقررات ماده (۱۳۶) آیین‌نامه موصوف «هر فرد از پرسنل نیروهای مسلح می‌تواند از اعمال و رفتار غیر قانونی فرماندهان، رؤسا، مدیران و سایر مقامات نسبت به خود، به‌طور کتبی یا شفاهی، با رعایت مقررات این فصل شکایت نماید.»

ه) مسلح بودن یا نبودن مرتکبین اثری در تحقق بزه شورش ندارد، لیکن اگر مرتکبین غیرمسلح باشند از لحاظ مجازات مشمول مقررات بند "د" ماده می‌گردند.

و) نیازی نیست که همه مرتکبین جرایم مذکور در ماده، مسلح باشند حتی اگر یک نفر از آنان نیز در اقدام گروهی مسلح باشد کلیه افراد حسب مورد به مجازات‌های بندهای "الف"، "ب" و "ج" ماده (۳۳) محکوم خواهند شد.

ز) منظور از سلاح، اعم از سلاح گرم و سرد است. همچنین استفاده از سلاح نیز شرط تحقق بزه نیست، لکن اگر مرتکبین از سلاح نیز استفاده نمایند حسب مورد به مجازات جرایم ارتكابی ناشی از استفاده از سلاح نیز محکوم می‌گردند.

ماده (۳۴): «هریک از فرماندهان یا مسئولان نظامی بدون امر یا اجازه یا بدون این که به اقدام متقابل وادار شده باشد علیه نیروهای نظامی یا اتباع دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد مسلحانه حمله یا عده‌ای را وادار به حمله نماید یا با نیروی تحت فرماندهی خود در اراضی دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد مرتکب عملیات خصمانه شود؛ هرگاه اقدامات فوق موجب اخلاف در امنیت داخلی یا خارجی کشور گردد به مجازات محارب و در غیراین صورت به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌شود.»
شرح ماده:

۱- فلسفه وضع ماده، جلوگیری از اعمال و رفتار خودسرانه و رعایت مبانی نظم و انضباط و سلسله مراتب فرماندهی در نیروهای مسلح می‌باشد.

بند "ج" ماده (۱۴) آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح، اطاعت از دستورهای فرماندهان، رؤسا و مدیران را مورد تأکید قرار داده است و ماده (۹) آیین‌نامه موصوف دقت در اجرای دستورهای فرماندهان را از مصادیق انضباط ظاهری دانسته و در بند (الف) ماده (۶۸) تصریح شده که هر فردی از نیروهای مسلح باید مأموریت را درک و با آگاهی و هوشیاری آن را انجام داده و دستورات را دقیقاً اجرا نماید. گاهی ممکن است اقدامات خودسرانه یک فرمانده یا مسئول نظامی موجب اخلاف در امنیت داخلی یا خارجی کشور گردد و مملکت را درگیر بحران‌های منطقه‌ای یا جهانی نماید. تجربه تاریخی بسیاری از درگیری‌ها یا جنگ‌ها در جهان مؤید این نظر می‌باشد.

۲- مرتکب جرم: فرماندهان یا مسئولان نظامی هستند. همان‌طوری که در شرح ماده (۳۰) بیان شد، فرمانده فردی است که به سبب شغل یا درجه یا مقام و یا مسئولیتی که به او محول شده است، مسئولیت هدایت و فرماندهی یک یگان یا قسمت یا واحد را دارد و تنها مقامی است که در قبال اعمال و اقداماتی که یگان یا واحد وی انجام می‌دهد پاسخگوست و مسئولیت دارد.

در مورد مسئولان نظامی به نظر می‌رسد منظور "رؤسا" یا "مدیران" یا سایر افرادی باشند که در ردیف فرماندهی قرار دارند، ولی عنوان خاص فرمانده را ندارند، آنچه که به نظر نگارنده مسلم است مراد قانونگذار در این مورد معنا و مفهوم کلی و عام "مسئول" یعنی کسی که در مقابل وظیفه‌ای که به او محول می‌شود باید پاسخگو باشد، نیست.

۳- عنصر مادی جرم:

عنصر مادی جرم از دو قسمت تشکیل شده است:

الف) حمله یا وادار نمودن عده‌ای به حمله مسلحانه علیه نیروهای نظامی یا اتباع دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد.

ب) عملیات خصمانه در اراضی دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد.

۳-۱: هر چند که مقنن در مواد (۱۹) و (۳۳) همین قانون حداقل افراد تشکیل‌دهنده جمعیت یا شورش‌کننده را سه (۳) نفر عنوان نموده است، لیکن به نظر می‌رسد در این ماده با توجه به سیاق و منطوق ماده و قسمت مقدم عبارت، منظور از "عده‌ای" دو نفر و بیشتر از آن باشد.

۳-۲: برطبق حقوق بین‌الملل جاری، هیچ دولتی حق ندارد برای رسیدن به اهداف خود آغازگر جنگ باشد، توسل به قوای مسلح برای تحقق اهداف اعم از مشروع و نامشروع غیرمجاز است، "اوپنهایم" جنگ را برخورد بین دو دولت از

طریق قوای نظامی با هدف تفوق و غلبه می‌داند. "وردورس" برای تعریف جنگ این عبارت را به کار برده است: «برخورد مسلحانه بین دولتها که در آن کلیه روابط صلح‌آمیز معلق شده‌باشد.»^(۶)

۳-۳: کلمه اراضی در ماده موضوعیت ندارد و قانونگذار در مقام بیان موضوع بوده‌است. بنابراین، اگر عملیات خصمانه در قلمرو هوایی یا دریایی دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد نیز صورت گیرد مشمول مقررات ماده خواهد بود. در حقوق بین‌الملل عمومی، قلمرو حاکمیت یک کشور شامل قلمرو زمینی، هوایی و دریایی می‌شود.

ضمن آنکه مقصود از قلمرو حاکمیت یک کشور، حوزه یا منطقه و یا محل اعمال قدرت حکومت آن کشور است. ۴- جرم موضوع ماده (۳۴) از جرایم مقید محسوب نمی‌شود، اما اگر اقدامات مرتکب، یعنی "حمله مسلحانه علیه نیروهای نظامی یا اتباع دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد یا عملیات خصمانه در اراضی دولتی که با ایران در حال جنگ نباشد" منجر به اخلاف در امنیت داخلی یا خارجی کشور گردد، به مجازات محارب و در غیراین صورت به مجازات حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌شود. به عبارت دیگر، حصول نتیجه باعث تشدید مجازات مرتکب می‌گردد.

۵- منظور از عبارت "اقدامات فوق" در قسمت اخیر ماده، هردو جز رکن مادی بزه است که شرح آن بیان شد. ۶- در جرایم علیه امنیت کشور، مصالح عالیه مملکت، تمامیت ارضی میهن، استقلال، منافع ملت، آسایش عمومی، موقعیت سیاسی داخلی و خارجی حکومت و مناسبات خارجی دولت با سایر کشورها مورد تهدید و تعرض قرار می‌گیرد.

۷- اگر اقدامات مذکور در ماده با اجازه بوده یا در اثر اقدام متقابل انجام شده‌باشد یا دولت مقابل با ایران در حال جنگ باشد، موضوع مشمول مقررات ماده نخواهد بود.

۸- در حقوق بین‌الملل، اصل دفاع مشروع به رسمیت شناخته شده‌است. کشوری که مورد تجاوز حمله نیروهای مسلح کشور دیگری قرار می‌گیرد باید در مقابل حمله دفاع کند. هرچند که جنگ در مناسبات کشورها ممنوع شده اما دفاع مشروع مجاز شمرده شده است. ماده (۵۱) منشور ملل متحد، حق دفاع مشروع را برای کشورهای عضو به عنوان یک حق طبیعی به رسمیت شناخته است. البته عمل متقابل مسلحانه با دفاع مشروع تفاوت دارد؛ دفاع مشروع در حین حمله و تجاوز صورت می‌گیرد، در حالی که عمل متقابل مسلحانه به عنوان یک عمل مستقل، متعاقب حمله‌ای که قبلاً صورت گرفته و با انگیزه تلافی و مجازات متجاوز صورت می‌گیرد.^(۷)

کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ م، ژنو تلافی علیه بیماران، مجروحان، اهداف غیرنظامی، مناطق کشاورزی و غیره را غیرقانونی اعلام کرده‌اند. در دادرسی‌های نورنبرگ و توکیو به مقابله به مثل استناد شد؛ این دفاع مبتنی بر آن است که در صورت عدم رعایت یکی از اصول حقوق بین‌الملل توسط یک طرف، طرف دیگر نیز خود را مقید به آن قاعده نمی‌داند و قاعده تا پایان مخاصمات بین طرفین معلق می‌ماند.^(۸)

۹- اگر "امر" یا "اجازه" مقام مافوق برخلاف مقررات و غیرقانونی باشد، کیفر "امر" و "مرتکب" برابر مقررات ماده (۵۷) قانون مجازات اسلامی تعیین می‌شود.

ماده (۳۵): «هریک از فرماندهان یا مسئولان نظامی که پس از دریافت دستور توقف عملیات جنگی، عملیات را ادامه دهد در صورتی که عمل وی موجب اخلاف در نظام (به هم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و در غیراین صورت به دو تا ده سال حبس محکوم می‌شود.»

شرح ماده:

- ۱- مرتکب جرم: هریک از "فرماندهان یا مسئولان نظامی" است که شرح آن در ماده قبل بیان شد.
- ۲- عنصر مادی جرم: ادامه عملیات جنگی پس از دریافت دستور توقف، رکن مادی بزه را تشکیل می‌دهد.
- ۳- منظور از "عملیات جنگی" انجام یک سلسله عملیات نظامی مربوط به هم که منظور از آن وصول به یک هدف مشترک بوده‌است و معمولاً در زمان و مکان مشخصی اجرا می‌گردد، می‌باشد.^(۹)
- ۴- دستور فرمانده مبنی بر توقف عملیات جنگی اعم است از دستور کتبی و شفاهی.
- ۵- جرم موضوع ماده(۳۵) مقید به حصول نتیجه نیست، لیکن در صورتی که موجب حصول نتیجه، یعنی "اخلال در نظام" و یا "شکست جبهه اسلام" گردد کیفر مرتکب محارب خواهدبود و اگر نتایج موصوف حاصل نگردد مرتکب جرم به دو تا ده سال حبس تعزیری محکوم می‌شود.
- ۶- اخلال در نظام در این ماده به مفهوم "به هم خوردن امنیت کشور" آمده‌است. "امنیت ملی" عبارت است از حفظ قدرت نظامی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و در نتیجه، حفظ حکومت و اعمال حاکمیت در امور داخلی و خارجی علیه نفوذ بیگانگان و جلوگیری از هرگونه عملیات غیرقانونی که منظور آن تضعیف و یا انهدام حکومت و ملت باشد.^(۱۰)
- ۷- منظور از شکست جبهه اسلام تمام جبهه‌ای که رزمندگان در آن با دشمن درگیری دارند، نیست، بلکه با توجه به تعریف مذکور در تبصره ماده(۶۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، منطقه‌ای را شامل می‌شود که یگان نظامی درگیری مستقیم و سریع رزمی با دشمن داشته و یا مأموریت آن را دریافت نموده باشد.
- ماده(۳۶): «هر نظامی که بدون امر یا مجوز قانونی، فرماندهی قسمتی را به عهده گیرد و یا برخلاف امر مافوق، فرماندهی قسمتی را ادامه دهد به حبس از دو تا ده سال محکوم و چنانچه مرتکب جرم دیگری گردد به مجازات آن جرم نیز محکوم خواهدشد.»

شرح ماده:

- ۱- مرتکب جرم: "هر نظامی" است و منظور از "هر نظامی" همان طوری که در مواد قبل تشریح شد، کلیه افراد مذکور در ماده (۱) همین قانون می‌باشد که به اختصار "نظامی" خوانده می‌شوند. افراد مزبور عبارت‌اند از: «کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح، ارتش، سپاه، وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته، کارکنان ناجا، کارکنان وظیفه و محصلان نیروهای مسلح و کسانی که به طور موقت در خدمت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران هستند و برابر قوانین استخدامی نیروهای مسلح در مدت مزبور از اعضای نیروهای مسلح محسوب می‌شوند.»
- ۲- عنصر مادی جرم: عهده‌گرفتن فرماندهی قسمتی بدون امر یا مجوز قانونی یا ادامه آن برخلاف امور مافوق، عنصر مادی جرم را تشکیل می‌دهد.
- ۳- فرماندهی اختیاری است که یک فرد در خدمت، به سبب شغل یا درجه و مسئولیتی که دارد، در راستای انجام مأموریت‌های محوله به کار می‌برد. فرمانده، مسئول اداره پرسنل واحد خود بوده و تنها مقامی است که در قبال اعمالی که واحد انجام داده و یا از انجام آن بازمانده‌است، مسئولیت دارد.^(۱۱)
- ۴- مافوق یا بالادست، افسر یا درجه‌داری است که نسبت به افسر و یا درجه‌دار دیگر از درجه بالاتری برخوردار باشد و در صورت تساوی درجه، شغل سازمانی وی بالاتر باشد. مادون یا زیردست، عکس این حالت را دارد. بنابراین امکان دارد فردی در یگان و یا محل خدمت خود مافوق عده‌ای و مادون افراد دیگر باشد.
- ۵- چنانچه مرتکب علاوه بر بزه موضوع ماده(۳۶)، عمل مجرمانه دیگری را نیز انجام دهد به صراحت قسمت اخیر ماده(۳۶) با رعایت مقررات تعدد مادی جرم و اعمال قاعده جمع مجازات‌ها، به مجازات آن جرم نیز محکوم

خواهد شد، مگر در مواردی که افعال مجرمانه متهم مشمول مقررات تعدد معنوی جرم گردد که در این صورت به کیفر اشد محکوم می‌شود.

ادامه دارد

پی‌نوشت‌ها:

- ۱_ فرهنگ فارسی عمید.
- ۲_ فرهنگ فارسی عمید.
- ۳_ میر محمدصادقی، دکتر حسین، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی.
- ۴_ فرهنگ واژه‌های نظامی، سرتیپ ستاد محمود رستمی.
- ۵_ جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق.
- ۶_ حقوق بین‌الملل عمومی و اصول روابط دول - جلد ۲، دکتر سید جلال‌الدین مدنی.
- ۷_ رجوع شود به حقوق بین‌الملل عمومی و اصول روابط دول - جلد ۲، دکتر سید جلال‌الدین مدنی.
- ۸_ حقوق جزای بین‌الملل - دکتر حسین میرمحمد صادقی.
- ۹_ فرهنگ واژه‌های نظامی - سرتیپ محمود رستمی.
- ۱۰_ فرهنگ واژه‌های نظامی، سرتیپ محمود رستمی.
- ۱۱_ ماده (۴) آیین نامه انضباطی نیروهای مسلح.